

KONFLIKTEN SOVJET-KINA I EN NY FAS

Av jur. mag. TADEUSZ NORWID

Konflikten Sovjet-Kina har redan sin i det närmaste tioåriga historia. Den första grundläggande händelsen för konfliktens utveckling var Stalins död och likvideringen av Berija och dennes kader av de förnämsta terrorspecialisterna. Den kommunistiska partiorganisationen under Stalins tid var av paramilitärt slag, där den inre disciplinen sanktionerades av partipolisen, vars verksamhetsområde omfattade kommuniströrelsen i hela världen. Stalin-epigonernas krossande av denna internationella terrorapparat förutbestämde utvecklingen av de inre förhållandena inom kommuniströrelsen i riktning mot en uppmjukning av den inre disciplinen och större självständighet för de kommunistiska partierna utanför järnridån. Samtidigt fick en uppmjukning av det inre terrorsystemet i själva Sovjet en minskning av det ryska partiets dominans över partierna inom satellitbältet till följd. Denna successiva upplösning av de partiorganisatoriska inre banden fortskrider alltjämt långsamt inom hela Sovjetblocket och den del av kommuniströrelsen som av traditionen från Stalin-tiden an-

ser sig vara underställd Moskvas kontroll.

Denna upplösningsprocess då det gäller de inre partibanderna omfattade inte Kina. Stalins död hade där inga följder för partiets inre förhållanden. Det kinesiska partiet har behållit sin para-militära karaktär och har snarare förstärkt den genom införandet av folkkommunerna år 1958. Bildligt talat kan man säga att Kina med dess satelliter har förblivit den hårda, stalinistiska delen inom hela den världskommunistiska rörelsen, som i övrigt mer eller mindre följt Sovjetblocket vad uppmjukningen av partidisciplinen och successiv uppmjukning av Sovjets ledarskap beträffar. Allt detta kan man betrakta som en realpolitisk bakgrund till den sovjet-kinesiska tvisten, en bakgrund som påverkade utvecklingen av konflikten på det ideologiska och politiska planet. Frågan om terrorns betydelse för kommunismens existens och funktionsduglighet är värd särskild uppmärksamhet, ty graden av terror inom kommunistorganisationen bestämmer i högre grad dess ideologi och aktivitet än själva rörel-

sens teori. Kommunismen är i grund och botten en militär organisation av civila politiker. Som all militär organisation kan den inte existera utan disciplin. Skillnaden mellan partiet och ett militärt förband består i att den militära disciplinen är legitim och har stöd i statens lagar, medan partidisciplinen däremot endast har partiorganisationen som maktkälla. Försvagas denna maktkälla, börjar partiet förlora sin para-militära karaktär och evoluera i den riktning som vi brukar benämna demokratisk.

Följderna av likvideringen av Berijas terrorapparat är kända både vad inrikesutvecklingen i själva Sovjet och inom satellitbältet beträffar. På den XX partikongressen 1956 påbörjades den s. k. avstaliniseringen, vilken ifrågasatte dogmen om partiets ofelbarhet och nedsatte partiets auktoritet. Konsekvenserna på det inrikespolitiska planet lät inte länge vänta på sig: det inrikespolitiska klimatet i Sovjet har förändrats betydligt, talrika uppror och strejker har förekommit alltsedan 1956, vissa blodiga och organiserade som i Kasakstan 1959 och i östra Ukraina 1962. Sovjetmänniskornas hållning gentemot makten har förändrats; de breda lagren har blivit mera motsträviga och partiet har i allt större utsträckning tvingats räkna med folkets spontana reaktioner och med de första tecknen på allmän opinionsbildning. Inte heller i satellitbältet uteblev avstaliniseringens

följder. 1956 kom Poznan, den oblodiga revolutionen i Polen och de kända händelserna i Ungern mot bakgrunden av en ny paroll som gick ut på att varje land kan söka sig en egen väg till socialismen. I Sovjet försökte man ersätta de partipolisiära stalinistiska tvångsinstrumenten med ekonomiska band i syfte att hålla satellitpartierna under sträng kontroll. Komekon-maskineriet förnyades 1957 och fungerade effektivt under några år till den tidpunkt då auktoriteten hos Moskvas ledarskap försvagats genom tvisten med Kina i en sådan grad att det blev möjligt för vissa satellitstater att göra försök att befria sig från Komekons band som t. ex. Albanien och senare Rumänien.

För att bättre förstå vad som hände inom kommunistblocket efter Berija-apparatens likvidering bör man hålla i minnet vissa fakta, exempelvis att Stalin inte kunde tvinga Tito på knä 1948, huvudsakligen därför att Tito aldrig tillät den moskvastyrda internationella partipolisen att sätta sin fot på jugoslavisk mark. Tolv år senare stod Sovjets parti av samma skäl maktlöst inför Enver Hodja. 1956 tvingades Sovjet att använda militära medel i Ungern för att tillförsäkra sig det ungerska partiets lydnad. Orsaken var att Sovjet då saknade de gamla beprövade medel som Berijas terrorapparat förfogade över. Med hänsyn till det ovan sagda kan man förstå, hur de rea-

listiska kinesiska kommunistledarna ser på utvecklingen inom sovjetblocket och hur betänksamt de måste vara inställda då det gäller hela kommuniströrelsens framtid. I Mao Tses ögon har Moskvas centrum förlorat de maktmedel som utgjorde grundvalen för dess ledarskap inom rörelsen. Moskva kan ge order — men bakom dem står inga sanktioner. Moskva bär skulden till att rörelsen håller på att förlora sin para-militära karaktär. Ett revolutionärt parti utan sådana organisationsegenskaper duger inte till att realisera kommunismens mål, världsrevolutionen. Slutsatsen måste bli, att Kina och dess parti, som bibehållit ett oförsvagat partimaskineri av den klassiska stalinistiska typen, som förfogar över den absoluta terrorns apparat och som kontrollerar mer än hälften av partilegitimationerna inom rörelsen, har både chans och plikt att överta ledarskapet inom rörelsen från Sovjet. Med andra ord: Mao Tse vill rädda den del av världskommunismens effektiva revolutionära maskineri som räddas kan.

I Kina förstår man, att det för Sovjet inte finns någon återvändo till kommunismens klassiska organisationsformer. För att återfå makten över de andra partierna i världen, skulle Sovjet vara tvingat att återuppbygga en inrikes terrorapparat av Berija-typ i det egna landet. Detta är otänkbart av många skäl: det skulle innebära risk för svåra komplikationer på

det inrikespolitiska planet i det nu rådande politiska klimatet och det skulle omöjliggöra en utrikespolitik i koexistensens tecken. En totalitär terrorstat skulle inte kunna vara partner åt Västern i alla slags avrustningsfrågor tillhörande atomåldern och skulle inte heller kunna vara partner i ekonomiska uppgörelser. Den långt framskridna industrialiseringen i Sovjet har parallellt med jordbrukets förfall visat, att kommunistsystemet i dess nuvarande form inte längre är bärkraftigt och att man, för att rädda det, måste söka sig vägar mot en annan modell. Den inom sovjetekonomin nära förestående evolutionen mot en annan typ av kommunistiskt system, mer eller mindre liknande det jugoslaviska, kan knappast äga rum utan medverkan från de högt industrialiserade västmakternas sida i stor skala. Allt detta måste vara tillräckligt för Mao för att få honom att handla realistiskt och helt enkelt avskrivna Moskva som faktor i världskommunismens ledning. Tydligt har han redan bestämt sig för att bortoperera den del av kommuniströrelsen, som smittats med den kapitalistiska kräftsjukan från den ännu friska delen av rörelsen med Peking som centrum.

För att återgå till den sovjetkinesiska konfliktens senaste skeenden är det, mot bakgrunden av det ovan sagda, lätt att märka, att det är den kinesiska sidan som alltmera hårdnar och som allt tydli-

gare eftersträvar en brytning (bortoperering) men bara "de facto". Dock berörs ej alla dessa realpolitiska maktproblem inom själva kommuniströrelsen öppet i polemiken mellan Sovjet och Kina. Man opererar i debatten med ideologiska argument, men det är de partipolitiska realiteterna som ligger till grund för den ideologiska debatt, som pågår inför hela världens ögon. Redan nu kan man konstatera, att det kinesiska partiet utgått som segrare i den teoretiska debatten och att större delen av den ledande kadern inom världens 91 partier delar de kinesiska synpunkterna på den sovjetryska revisionismen, mätt med renlärliga marxistisk-leninistiska mått. Om dessa Kina-anhängare hyser några tvivel om på vilken sida de skall ställa sig i konflikten, så berör dessa tvivel frågan om den kinesiska världsrevolutionära basens svaghet i jämförelse med den sovjetryska i ekonomiskt och militärt avseende. De är medvetna om att valet av den kinesiska sidan kommer att beröva dem det stöd, som sovjetpartiet kan lämna dem.

Det börjar nu vara tydligt att sovjetpartiet från början negligerade den kinesiska fronden och underskattade dess fanatism och möjligheter att handla. Sovjet hoppades uppenbarligen att uppnå en kompromiss med Kina med hjälp av ekonomisk utpressning och partidiplomatisk inringning, d. v. s. isolering från andra partier i världen. Denna Moskvas politik har

misslyckats. Efter sommaren 1963, då första steget till brytningen de facto ägde rum mellan det sovjetryska och det kinesiska partiet, har Moskva överraskats av ett farligt läge. Kineserna började bygga upp en egen internationell kommunistorganisation av Kommintern-typ, d. v. s. para-militär typ. Sovjetpressen har flera gånger anklagat de kinesiska ledarna för denna aktivitet och varnat dem för dess följder. Samtidigt började kineserna en intensiv propagandaaktion, särskilt i Asien, Afrika och Sydamerika, i vilken Sovjet framställdes som en europeisk kolonialmakt och som ett med den vita rasens imperium. I propagandan ifrågasatte man vidare — med stor framgång — Sovjets rätt att uppträda som asiatisk stormakt: Sovjet har inte inbjudits till den afro-asiatiska solidaritetskonferens (Bandung II) som skall äga rum 1965. Sedan flera månader råder öppna slitningar och tydlig kamp mellan infiltrationstentaklerna, fjärrstyrda från Moskva och Peking, i Asien, Afrika och Sydamerika. I den sistnämnda världsdelen har kineserna den senaste tiden fått ett klart övertag. Den kinesiska partiorganisationen har redan visat sig överlägsen den nuvarande sovjetiska partiorganisationen i infiltrationsländerna. Detta måste vara ett i högsta grad oroande moment för Moskva. Tydligt är man där alltmera medveten om det brådskande behovet av att konsolidera den del av kommu-

niströrelsen, som ännu teoretiskt lyder under Moskva och av återinförande av ett disciplinförhållande på det internationella partiplanet. Sovjetpartiet känner sig nu med andra ord tvingat att återupp-
rätta sin egen "Komintern" som svar på den kinesiska International, som håller på att uppstå. Skulle detta ej lyckas, står Sovjet inför perspektivet att helt och hållet förlora sitt ledarskap inom kommuniströrelsen till Peking.

Det är klart att Moskva för sina konsolideringsåtgärder inom sin inflytelsesfär på partiplanet behöver en officiell brytning med Kina och ett högtidligt fördömande av Mao Tse som kättare. Konsolideringen måste ske under krav på mobilisering av alla ideologiska och partipolitiska krafter mot den fara, som börjar hota från kättarens sida. Ett sådant fördömande kan inom kommunistvärlden äga rum endast på ett sätt: genom beslut av en världskommunistisk kongress, sammankallad enligt hittills tillämpade seder och bruk. Innan detta fördömande och denna brytning med det kinesiska äger rum i denna form, har sovjetpartiet mycket begränsad manöverfrihet och bundna händer. Det är därför Sovjet är så angeläget om att få till stånd denna världskommunistiska kongress till varje pris och så snabbt som det är möjligt.

Sammankallandet av kongressen ligger inte alls i Pekings intresse. Mao Tse vill vinna tid och det nu-

varande förhållandet av halv brytning mellan Peking och Moskva gynnar bäst hans planer på uppbyggandet av en kraftfull, ny kinesisk International. Han har inte bråttom med att bli fördömd som kättare på en världskommunistisk kongress och utpekad som alla rättrogna kommunisters fiende. Han vet, att om Kina blir utpekad som sådan fiende av Moskva och Sovjettrogna kommunister kan hela konflikten rulla över till det rent statliga planet, där Kina är oerhört mycket svagare än Sovjet. Maos vägran att delta i den av Moskva planerade världskommunistiska kongressen 1965 och i den förberedande kongressen i december 1964 är logisk. Kineserna ser dessutom mycket skeptiskt på de partipolitiska frukter, som Moskva vill plocka på den kommande kongressen. Denna inställning förefaller vara berättigad ur många synpunkter.

Visserligen är det alltjämt så, att majoriteten av partier i världen, oberoende av storlek och betydelse, förklarat sig — mest av opportunistiska skäl — stå på Moskvas sida. Samarbete med det rika och välorganiserade sovjetpartiet lovar dem en bättre tillvaro i den revolutionära kampen, dock utan att garantera en snabb, revolutionär seger. Men den kinesiska aktiviteten underminerar alltmera dessa partiers position gentemot de egna partimassorna. Ledarna i dessa partier måste välja — och göra det

fort. Det är bråttom. Rent kaos härskar inom flertalet små partier i de underutvecklade länderna och resulterar alltmera i splittring av dessa partier i två: det pro-kinesiska och det pro-sovjetryska.

Moskva har stora svårigheter med sammankallandet av kongressen i sitt eget läger. Denna kongress ligger i själva sovjetpartiets intresse men inte i de andra pro-sovjetinställda partiernas intresse. Dessa partier har efter 1956 fått en relativt stor självständighetsmarginal. Ledarna i dessa partier är medvetna om att följderna av kongressen måste bli skapandet av en ny organisation av Komintern-typ med centrum i Moskva och återupprättande av internationell partidisciplin under Moskvas ledarskap. Detta betyder för alla pro-sovjetiska partier en minskning av självständigheten, något som endast få kommunistledare kan önska sig. I nuvarande läge har Moskva otillräckliga maktmedel för att tvinga dessa ledare till att entydigt uttala sig för deltagande i kongressen. Mycket tyder på att Sovjet kommer att forcera sammankallandet av kongressen genom ökad press på världens partier med alla tillgängliga medel, ty det är ytterst viktiga saker som står på spel. Hittills har Moskvas taktik varit att bekämpa klyvning av världens partier. Under den senaste tiden har emellertid denna taktik ändrats. Många tecken tyder på att Sovjet går med på en splittring tvärsigenom alla partier och

vill ha de pro-ryska fraktionerna under sin kontroll.

Enligt Pravda av den 10 augusti har Moskva bestämt sig för en "tvåstegs"-världskongress med den första, förberedande kongressen den 15 december 1964, till vilken de 25 partier kallats som deltog i redigeringen av kommuniströrelsens stora deklaration 1960 och med den andra egentliga kongressen sommaren 1965. Bland dessa partier befann sig också Kinas och sådana partier, som anses vara Pekings satelliter, (Albanien, Nordvietnam, Nordkorea, Japan och Indonesien). Dessa länders partier har redan vägrat delta i den förberedande kongressen. Vid den tidpunkt då denna artikel skrives, har endast nio partier givit jakande svar på inbjudan till denna kongress. De definitiva svaren från de återstående nio partierna är ännu inte klara. Även i gynnsammaste fall kan man ifrågasätta kongressens representationsvärde. Dessutom ifrågasätter kineserna Sovjets rätt att sammankalla kongressen. I de tolv kommuniststaternas deklaration av 1957 bestämdes det, att Sovjet har rätt att sammankalla en världskongress efter konsulterande av andra partier. Nu tolkar Peking denna bestämmelse på så sätt, att alla partier skall konsulteras innan kongressen kan sammankallas. Kineserna påstår med andra ord, att varje parti har vetorätt ifråga om kongressens sammankallande.

Av den ovannämnda artikeln i

Pravda framgår också, att Moskva nu hellre vill ha en pro-rysk fraktion på klar ideologisk grund i varje parti i världen än att tolerera det nuvarande läget, då det kinesiska inflytandet överväger i många partiledningar. "Att inte alla inbjudna partier kommer att infinna sig i tid, bör inte störa den förberedande kongressens arbete", heter det i artikeln. Och senare: "Varje parti skall självt bestämma om det önskar delta i denna kongress eller ej." "Man måste räkna med att inte alla inbjudna delegationer kommer i god tid före den 15/12 till Moskva och att inte alla blir representerade samtidigt", heter det. Dessa formuleringar vittnar om att Moskva räknar med läget att det på denna förberedande kongress kommer representanter av olika rang och att många delegationer kan bli mindre representativa, d. v. s. bestå endast av obetydliga ledare i de pro-ryska fraktionerna i de splittrade partierna inom rörelsen. Man kan ställa frågan: om denna förberedande kongress kommer att bli så pass tvivelaktig ur representativ synpunkt, vad kan man då vänta sig av den egentliga kongressen sommaren 1965?

I Pravda förnekar man att kongressens mål är brytning med Kina och fördömande av Mao-Tse-ismen. Men det finns i hela kommuniströrelsen inte en enda själ som tror på detta. Och i nuvarande läge finns det ingen chans till att kongressen kan resultera i ett enande

av kommuniströrelsen. Detta har uttalats på mycket fränt och tydligt sätt av kineserna, då de vägrade att komma till kongressen. Men av prestigeskäl kan Moskva inte ändra kongressplanerna, även om denna endast kommer att resultera i ett yttre sken av den världskommunistiska rörelsens beslut om brytning med det kinesiska partiet och med Mao Tse-ismen som doktrin.

Kinesernas vägran att delta i kongressen bör tolkas som en mistolpe i den sovjet-kinesiska konflikten övergång i en andra fas. I kommuniströrelsens övre skikt talar man numera öppet om att krig pågår mellan Sovjet och Kina sedan flera månader, om än så länge på partiplanet. Men man bör inte glömma, att detta är det väsentligaste för kommunisterna. En väpnad konflikt betraktas i dessa kretsar som en högre grad av intensifiering av partikonflikten. Gränsförhållandena mellan Sovjet och Kina har försämrats ytterligare under de senaste månaderna. I den pågående polemiken anklagar båda sidor varandra för att utbilda agenter och gerillatrupper för kommande, väpnade handlingar. Enligt trovärdiga rykten är Sovjet i färd med att bygga ut ett befästningssystem på vissa avsnitt av den kinesiska gränsen. På båda sidor av gränsen pågår insmuggling av propagandalitteratur, intensiv spionverksamhet och flyktingtrafik; skottväxling förekommer allt oftare och den sovjet-kinesiska gränsen blir mer

och mer lik en det kalla krigets front. Inom större delen av den kommunistiska rörelsens elit döljer man inte uppfattningen, att den nuvarande utvecklingen kan leda till en övergång av konflikten i krig. Visserligen måste man då förstå termen krig på samma sätt som moderna kommunister. Innan möjligheter till väpnade handlingar föreligger, måste båda sidor förbereda de politiska utgångsbaserna, vilket är mera komplicerat än att intensifiera skottlossningen.

Militära experter i västeuropeiska staber avvisade ännu för ett år sedan möjligheten av ett sovjet-kinesiskt krig (även enligt den revolutionära krigföringens regler) som nonsens. Nu har många av dessa experter ändrat åsikt och flera spekulationer görs om hur en sådan uppgörelse kan komma att utveckla sig i framtiden. Det förefaller uppenbart, att Sovjet har starka skäl för att med maktmedel förebygga den farliga utveckling som håller på att ske: 1) den nya kinesiska International som håller på att byggas upp hotar att starkt begränsa Sovjets inflytande i alla världens partier. 2) Den rasbetonade kommunismen i Pekingpropagandans version hotar Sovjets herravälde i Asien. 3) Det kinesiska påståendet att Sovjet är en vit kolonialmakt underminerar Sovjets kontroll över satellitbältet. 4) Sovjetpartiet kan inte avstå från sin ledarställning inom världskommunismen till Pekings förmån och försona sig med

positionen av ett vanligt parti inom rörelsen. 5) Sovjet kan ej acceptera Mao Tse-ismen under sovjetekonomiens nu pågående utveckling i riktning mot den jugoslaviska modellen och vill inte utnämnas till förrädare av de kommunistiska idealen av Peking. 6) Kanske det viktigaste skälet: Sovjet kan ej tillåta, att Kina får ett eget, operativt atomvapen mot bakgrunden av dagens verklighet. I detta fall sammanfaller Sovjets intressen med USA:s.

Alla dessa politiska skäl kan tillsammans komma att utgöra ett underlag för den sovjetryska stabens planer på att med maktmedel skapa sig kontroll över det kinesiska partiet. Man får inte glömma, att fienden för Sovjet inte är den kinesiska staten, folket eller armén utan den kinesiska partiledningen. Väpnade handlingar behöver inte riktas mot stormakten Kina som sådan utan direkt mot dess ledare. Av de spekulationer, som görs kring denna fråga bland militära specialister i Östblocket och delvis i Västern, betraktas förverkligandet av en flera år gammal rysk plan, enligt vilken Sovjet skulle skaffa sig politisk och militär kontroll över norra delen av det industrialiserade Kina, d. v. s. Mandsjuriet och Peking som mest sannolikt. Ett sådant händelseförlopp betraktas som militärt möjligt utan någon officiell krigsförklaring, särskilt i den sovjetryska atombombens skugga. Men något atomkrig skulle inte behövas.

Snarare kan man tänka sig sovjetkontrollerade väpnade styrkor i Mandsjuriet såsom något slags "frivilliga" eller "kinesiska revolutionärer", vilka med gerillametoder ger stöd åt en ny kinesisk partiledning, som är oppositionellt inställd till den nuvarande ledningen med Mao i spetsen. Då en annan kinesisk partiledning uppstår i Mandsjuriet och en ny regering bildas, skulle man kunna övergå till ett rutinmässigt befrielsekrig mot "Mao Tses klick", betecknad som folkfiender och folkförrädare av den världskommunistiska kongress, som skall sammankomma 1965.

Mao Tses partiapparat och militära styrka, berövad större delen av den tunga industrien i Mandsjuriet och nedtvingad till södra Kina med

dess utpräglade jordbrukskaraktär, skulle inte ha några större chanser att länge hålla sig vid makten. Läget för Mao Tses maktposition kan bli än sämre, om Kina dessförinnan hinner engagera sig militärt i ett krig av Korea-typ mot USA på den indonesiska halvön. Kina har varken ekonomisk eller militär styrka av den storlek, som tillåter krigföring på två fronter.

Alla dessa spekulationer är endast delvis byggda på fantasi och önsketänkande. Den hittillsvarande utvecklingen av konflikten Sovjet-Kina har i verkligheten på många håll överskridit den tillåtna marginalen för politisk fantasi. I nuvarande läge bör man ej utesluta överraskningar av de mest skiftande slag.